

nativer til problemet løn/strejke ind i billedet, ligesom man kan få alternative omregninger til penge af de forskellige muligheder. Det kunne f. eks. tænkes, at arbejdere og arbejdsgivere ikke vurderer en arbejdstidsforkortelse på en halv time om ugen til samme pengebeløb, alt efter hvilken adfærd, de selv og modparten kan tænke at sætte i værk efter en sådan ændring i arbejdsbetingelserne.

Man kan ikke bebrejde Zeuthen at han ikke har den syndflod af artikler med, der i de senere år er kommet frem om spilteori, men han burde måske i forbindelse med *Economic Warfare* have nævnt en principiel artikel som Nash: *The Bargaining Problem* (*Econometrica*, 1950). Ligeledes burde vel *n-person* spillene være behandlet.

Problemet om hvordan man i en virksomhed med *flervareproduktion* tilpasser sin produktionspris og afsætningspolitik på en sådan måde, at man får maksimal gevinst eller når et andet givet formål, tør jo siges at være det egentlige praktisk relevante driftsøkonomiske problem. Mærkeligt nok er dette problem set fra en pragmatisk synsvinkel stort set uløst, der er ikke angivet metoder, som kan sige en virksomheds ledelse, hvordan den kan få de forskellige parametre til at harmonere.

Det ville utvivlsomt have været af værdi, hvis Zeuthen havde viet dette problem større anstrengelser. Her affærdiges det på to sider med henvisninger til arbejder af økonomer, der ganske vist er kendte, men hvis artikler på området er over 15 år gamle.

Da Zeuthen har beskæftiget sig indgående med de lineære ligningers anvendelse i økonomien, kunne han måske med held have forsøgt at overføre en række maksimerings- og minimeringsproblemer ved hjælp af lineære ligninger fra makroøkonomien til dette mikroøkonomiske problem. Et fremskridt på dette felt i de senere år er jo alternative lineære programmeringer gående over i dynamisk og kvadratisk programmering.

Den model, som Zeuthen har opstillet om *forskellige virksomheders handle-måde i et kartel*, er en blanding af pragmatisk og deskriptiv økonomi. Ud fra de forudsætninger, som Zeuthen tillægger virksomhederne, er hans fremstilling omkring fig. 42 »*Cartel Negotiations*« uangribelig. Men spørgsmålet er, om disse forudsætninger er relevante. På grundlag af Bjarke Fogs diskussion af disse spørgsmål i sin bog *Priskalkulation og Prispolitik*, (s. 260—278) synes det, der interesserer deltagerne i de indledende kartelforhandlinger, først og fremmest at være, hvilken mindstepris man kan få fastsat, hvorimod der ikke argumenteres for fælles gevinstmaximering, sådan som Zeuthen antager.

MARKEDSFORMER OG SAMFUNDSSTRUKTUR (2)

Af Niels Nørregaard*

»The society of our days is highly characterized by political interference. If e.g., some change or other occurs in the quantity of production or its direction, the economic consequences will depend on the reactions of the State, and these again will be very much dependent on the particular conditions of the moment and the place«. Således skriver Zeuthen i et nyt afsnit i bogens fjerde del om markedsformer og samfundsstruktur. Og med disse ord har han i grunden taget vinden af en del af den kritik, som jeg vil fremføre nedenfor. Når jeg alligevel

* Sekretær i Skattedepartementet.

1. Pg. 226 f.n.

nativer til problemet løn/strejke ind i billedet, ligesom man kan få alternative omregninger til penge af de forskellige muligheder. Det kunne f. eks. tænkes, at arbejdere og arbejdsgivere ikke vurderer en arbejdstidsforkortelse på en halv time om ugen til samme pengebeløb, alt efter hvilken adfærd, de selv og modparten kan tænke at sætte i værk efter en sådan ændring i arbejdsbetingelserne.

Man kan ikke bebrejde Zeuthen at han ikke har den syndflod af artikler med, der i de senere år er kommet frem om spilteori, men han burde måske i forbindelse med *Economic Warfare* have nævnt en principiel artikel som Nash: *The Bargaining Problem* (*Econometrica*, 1950). Ligeledes burde vel *n-person* spillene være behandlet.

Problemet om hvordan man i en virksomhed med *flervareproduktion* tilpasser sin produktionspris og afsætningspolitik på en sådan måde, at man får maksimal gevinst eller når et andet givet formål, tør jo siges at være det egentlige praktisk relevante driftsøkonomiske problem. Mærkeligt nok er dette problem set fra en pragmatisk synsvinkel stort set uløst, der er ikke angivet metoder, som kan sige en virksomheds ledelse, hvordan den kan få de forskellige parametre til at harmonere.

Det ville utvivlsomt have været af værdi, hvis Zeuthen havde viet dette problem større anstrengelser. Her affærdiges det på to sider med henvisninger til arbejder af økonomer, der ganske vist er kendte, men hvis artikler på området er over 15 år gamle.

Da Zeuthen har beskæftiget sig indgående med de lineære ligningers anvendelse i økonomien, kunne han måske med held have forsøgt at overføre en række maksimerings- og minimeringsproblemer ved hjælp af lineære ligninger fra makroøkonomien til dette mikroøkonomiske problem. Et fremskridt på dette felt i de senere år er jo alternative lineære programmeringer gående over i dynamisk og kvadratisk programmering.

Den model, som Zeuthen har opstillet om *forskellige virksomheders handle-måde i et kartel*, er en blanding af pragmatisk og deskriptiv økonomi. Ud fra de forudsætninger, som Zeuthen tillægger virksomhederne, er hans fremstilling omkring fig. 42 »Cartel Negotiations« uangribelig. Men spørgsmålet er, om disse forudsætninger er relevante. På grundlag af Bjarke Fogs diskussion af disse spørgsmål i sin bog *Priskalkulation og Prispolitik*, (s. 260—278) synes det, der interesserer deltagerne i de indledende kartelforhandlinger, først og fremmest at være, hvilken mindstepris man kan få fastsat, hvorimod der ikke argumenteres for fælles gevinstmaximering, sådan som Zeuthen antager.

MARKEDSFORMER OG SAMFUNDSSTRUKTUR (2)

Af Niels Nørregaard*

»The society of our days is highly characterized by political interference. If e.g., some change or other occurs in the quantity of production or its direction, the economic consequences will depend on the reactions of the State, and these again will be very much dependent on the particular conditions of the moment and the place«. Således skriver Zeuthen i et nyt afsnit i bogens fjerde del om markedsformer og samfundsstruktur. Og med disse ord har han i grunden taget vinden af en del af den kritik, som jeg vil fremføre nedenfor. Når jeg alligevel

* Sekretær i Skattedepartementet.

1. Pg. 226 f.n.

føler det berettiget at tage spørgsmål om det offentlige og erhvervene op til nærmere diskussion i forbindelse med Zeuthens bog, skyldes det, at det citerede synspunkt kun i ringe grad er indarbejdet i de teoretiske modeller og analyser i bogens centrale afsnit.

Indholdet af bogens fjerde del er stort set identisk med tredje del i den danske udgave. Det indeholder en nuanceret, men koncentreret gennemgang af virksomhedsformer, markedstyper og handlingsnormer i det private erhvervsliv. Til slut gives en kort oversigt over forskellige former for statsindgreb (f. eks. rationering) og en enkelt model til belysning af problemerne ved prisfastsættelsen i offentlige virksomheder.

Da pladsen her er knap, vil jeg i det følgende nøjes med at fremdrage sådanne elementer i fremstillingen, som efter mit skøn trænger til en revision, når teorierne skal anvendes ved analysen af øjeblikkets og fremtidens økonomiske problemer.

Zeuthens fremstilling er som nævnt i de foranstående indlæg af overvejende statisk karakter. Ganske vist rådes der delvis herpå ved kapitlet om »Dynamics and the structure of the market«. Men her opfattes de dynamiske elementer såsom ny teknik og ændret produktionsstruktur først og fremmest som foreteelser, der ødelægger den statiske ligevægt og dermed den ideale frikonkurrencetilstand. Et diametralt modsat synspunkt findes i Schumpeters »Capitalism, Socialism and Democracy«. Her opfattes indførelsen af ny teknik, nye varer samt nye produktions- og salgsmetoder som en selvstændig konkurrenceform, og Schumpeter mener, at denne konkurrence på fornyelser er altafgørende for velstandsudviklingen i det lange løb. I monopoliserede brancher tillader de store overskud netop en omfattende forsøgs- og forskningsvirksomhed, som fører den teknisk og organisatoriske udvikling hurtigt frem. Ja, monopolet vil til og med meget hurtigt blive nedbrudt, hvis virksomheden ikke fornyer sig. Schumpeter kalder derfor denne konkurrenceform for »creative destruction«.

Hverken Schumpeters eller Zeuthens konkurrenceopfattelse har vel patent på at være den eneste rigtige. Men der kan efter min mening ikke være tvivl om, at Schumpeters synspunkt har stor slagkraft i en periode som efterkrigstiden med fuld beskæftigelse og livlig nyskabende aktivitet. Set på baggrund af en krisesituation som f. eks. 30'ernes bliver det derimod nok Zeuthens synspunkt, som klarer sig.

Helt bortset fra konjunktursituationens indflydelse er der imidlertid en anden faktor, som bevirker, at den statiske beskrivelse af markedsformer og prisfastsættelse taber i betydning. En sådan beskrivelse er først og fremmest anvendelig som grundlag for en liberalistisk kritik af de økonomiske samfundsformer, mens f. eks. en socialistisk kritik i højere grad må bygges på en beskrivelse af kapitalkoncentrationen i samfundet. Det er min opfattelse, at de socialistiske bevægelser i Vesteuropa nu har nået en sådan politisk styrke, at de vil få afgørende indflydelse på udviklingen fremover. Hvis økonomerne derfor i fremtiden vil tjene de samfund, de lever i, må de indstille sig på at give den økonomiske beskrivelse, som de socialistiske problemstillinger kræver.

At det netop er koncentrationsbeskrivelsen, som interesserer ud fra et socialistisk synspunkt fremgår klart af en pjece, »Industry and Society«, udsendt af det engelske arbejderparti, hvori partiets fremtidige socialiseringspolitik diskuteres. Her indledes netop med en beskrivelse af den meget kraftige koncentration i den engelske industri.

I *Industry and Society* fremhæves desuden, som et andet karakteristisk træk ved det moderne engelske industrisamfund, at det offentlige er direkte ansvarlig

for en meget stor del af investeringerne. Selvom England uden tvivl er det land i Vesteuropa, hvor den offentlige indflydelse på erhvervslivet er størst, er det dog åbenbart, at de offentlige og halvoffentlige virksomheder i alle lande spiller en stadig større rolle i det økonomiske liv. Ligeledes vokser de kooperative virksomheders betydning. I denne situation bliver det antagelig nødvendigt at nyformulere teorierne om markedsformer og prisfastsættelse under hensyn til de offentlige, halvoffentlige og kooperative virksomheders indflydelse. Hos Zeuthen findes der et tilløb til en sådan analyse i diskussionen om prisdannelsen ved det offentlige monopol; men en egentlig analyse af et marked, hvor offentlige og private virksomheder virker side om side — snart i samarbejde snart i konkurrence — har Zeuthen ikke givet sig i lag med.

Som grundlag for en udbygning af teorien som antydet ovenfor vil det sikkert være gavnligt nærmere at analysere de offentlige og kooperative virksomheders målsætninger og handlemåde, på samme måde som Zeuthen i et par kapitler diskuterer målsætning og handlemåde hos selvstændige erhvervsdrivende og hos aktieselskaberne. I en privat virksomhed vil det altid være et vigtigt motiv at øge profitten. En offentlig virksomhed kan have en lang række formål, hvoraf nogle af de vigtigste sikkert er øgning af arbejdsproduktiviteten i virksomheden samt højnelse af den økonomiske aktivitet i almindelighed. Hvilken betydning har denne forskel i målsætning for virksomhedernes handlemåde? For mig at se er det et væsentligt træk, at den offentlige virksomhed som hovedregel producerer mere og investerer kraftigere end en privat virksomhed med samme afsætningsmuligheder. Dette forudsætter naturligvis, at varen afsættes til en billigere pris i den offentlige virksomhed (eller eventuelt samme pris, men bedre kvalitet). En sådan tendens viser sig f. eks. herhjemme, hvor statsbanerne overtager private rutebiler. Det kan naturligvis diskuteres, hvorledes den forstærkede investeringstendens påvirker den økonomiske udvikling på lidt længere sigt; men indenfor vækstteorien er det i dag moderne at hævde, at en forøgelse af investeringerne bevirker en stærkere stigning i arbejdsproduktiviteten.

I et lille nyt afsnit på bogens næstsidste side opsummerer Zeuthen sit syn på en ren socialistisk økonomi. Han fremhæver, at hvis der er frit forbrugs- og beskæftigelsesvalg, bliver prisdannelsen næsten som under kapitalistisk økonomi. Dog må det offentlige overtage opsparingen i det omfang, den individuelle opsparing er for ringe. Zeuthen fortsætter derpå »If the individuals have no free choice, the will of the management, possibly supported by a calculation or an estimate of the wants of the numbers in conjunction with the weight which is attached to them by the management, will be decisive, just as in the patriarchal household«². Det forekommer mig, at problemstillingen her er blevet skruet på en uheldig måde. I det rene socialistiske samfund har det offentlige principielt overtaget ansvaret for erhvervenes udvikling og for samfundets kapitalopsamling. Det eneste mål for om denne opgave løses tilfredsstillende er naturligvis den faktiske udvikling i produktion og beskæftigelse. Om den nødvendige kapital til udvikling af erhvervene stammer fra offentlig eller individuel opsparing er i denne forbindelse helt underordnet. I den foregående sætning antyder Zeuthen som nævnt også, at offentlig opsparing ad skattevejen er nødvendig selv i et socialistisk samfund med frit forbrugs- og beskæftigelsesvalg. Men er det så ikke mere rimeligt at sige klart og tydeligt som Oskar Lange: »Det er imidlertid nødvendigt, at den centrale planlægning sikrer den rigtige udviklingsretning for den økonomiske udvikling i overensstemmelse med folkets behov og ønsker, som de udtrykkes af

statsmagtens øverste organ, d. v. s. sejmen (det polske parlament)«³. Denne formulering indebærer naturligvis, at også fastsættelsen af den samlede opsparings størrelse må være et offentligt anliggende i en socialistisk stat.

På grund af den begrænsede plads har denne anmeldelse været koncentreret om enkelte synspunkter i Zeuthens bog, hvortil der efter mit skøn kan føjes kritiske betragtninger. Enhver, som kender Zeuthen og hans værk, vil imidlertid forstå, hvor utilfredsstillende det er at lade det blive herved. Som forfatteren selv bærer bogen præg af åbenhed, tolerance og videnskabelig positivisme. Selvom Zeuthen til en vis grad føler sig som »tekniker« i modsætning til politikerne, er det ikke ud fra en defaultistisk holdning til samfundsproblemerne; men tværtimod i overbevisning om, at den økonomiske videnskab og økonomien har en mission som vejleder og hjælper for politikerne i deres stræben efter at skabe den store samfundsharmoni. Det kommer måske klartest til udtryk i Zeuthens nye bog »Videnskab og Velfærd i Økonomisk Politik«. Jeg vil slutte med et citat herfra, som viser, hvilken aktiv rolle Zeuthen tildeler økonomerne — mere inspirerende målsætning kan vanskeligt formuleres. »Det forekommer ikke praktisk at behandle de bestående politiske »attituder« og grundindstillinger som absolut forbenede. Blandt andet lærebøger i økonomisk politik må give materiale til fremtidens endnu ukendte politiske standpunkttagen. Generelle teorier som liberalisme, socialisme, velfærdsteorier o. s. v. synes faktisk at have spillet en stor rolle for den politiske målsætning. Endvidere skal overfor Myrdal hævdes betydningen af direkte stræben mod objektivitet hos en kreds af hjælpere for de politisk bestemmende« (pg. 16).

3. Polsk debat om socialismens økonomiske model, januar-februar 1957 pg. 2. Heftet er samlet og udsendt af Knud Erik Svendsen.

NATIONALØKONOMISK FORENINGS GENERALFORSAMLING 1958

Torsdag d. 30. oktober 1958 afholdt foreningen sin årlige generalforsamling.

Til dirigent valgtes direktør *Jens Toftegaard*.

Formanden, professor, dr. polit. *Carl Iversen* aflagde beretning for sæsonen 1957/58.

Medlemstallet var ult. 1957 919 mod 936 ved udgangen af 1956, og tidsskriftet havde ult. 1957 1295 abonnenter mod 1316 året før.

Foredrag i sæsonen 1957/58:

22/10 1957 Professor, dr. polit., dr. oecon & fil. dr. *F. Zeuthen*: Produktion og fordeling — På arbejdsmarkedet og i økonomisk politik.

15/11 1957 Gårdejer *Jens Kirk*: Aktuelle landbrugsproblemer.

3/12 1957 Finansminister *Viggo Kampmann*: Statsfinanserne og kapitalmarkedet.

21/1 1958 Docent *Helge Munksgaard*: Konjunkturtesten — Et moderne bidrag til bedømmelse af afsætningssituationen.

24/3 1958 Departementschef *H. H. Koch*: Atomenergikommissionen — Baggrund og arbejde.

21/4 1958 Ambassadør *Eyvind Bartels*: Markedsplanerne og Danmark.

Det 16. nordiske nationaløkonomiske møde afholdtes i København i dagene d. 4.-6. sept. 1958 med knapt 400 deltagere.